

Μνήμη Λεύκιου Ζαφειρίου

Χρυσόστομος Περικλέους

Στο άκουσμα του θανάτου του Λεύκιου Ζαφειρίου, σκόρπιοι στίχοι ποιημάτων του, από την εποχή της οργής, άρχισαν να φτερουγίζουν στη μνήμη μου. Ένωσα την ανάγκη αυτής της επικοινωνίας. Κατέβασα από τη βιβλιοθήκη μου όλα τα βιβλία του κι άρχισα να διαβάζω... **Ποιήματα, Σχεδόν μηδίζοντες, Απομαγνητοφώνηση, Ο μιγάδας άγγελος...** κι ύστερα η νουβέλα **οι Συμμορίτες**. Δεν το είχα διαβάσει πριν. Είχε ξεμείνει κι είχε χαθεί στα «πάνω ράφια». Ήταν το πρώτο πεζογράφημα του Λεύκιου. Μια συγκλονιστική αφήγηση των παιδικών του χρόνων. Από τη μια η ποιητική ευαισθησία της μάνας –η ποιήτρια Νεφέλη- που την συνεπαίρνει το όραμα της Αριστεράς για έναν καινούργιο κόσμο (ήταν η «πρωτοχριστιανική» εποχή της Αριστεράς), κι από την άλλη η απόλυτη φτώχεια. Η μικρή αδελφή -η μετέπειτα ποιήτρια Φροσουλά Κολοσιάτου- δίνεται, βρέφος ακόμα, σε θετή οικογένεια. Ο πατέρας καταλήγει σε φτωχοκομείο. Η μάνα, που δεν έχει ούτε ψωμί για τα τρία αγόρια της, απελπισμένη λούζεται πετρέλαιο και καίγεται σαν λαμπάδα. Τα παιδιά στην παιδική στέγη. Λίγο μετά πεθαίνει και ο πατέρας. Πεντάρφανα. Κι είναι μόλις πέντε ως εννιά χρόνων.

Και συνειδητοποιείς άξαφνα, παραφράζοντας τον Καβάφη, πως, μέσα στον πόνο και τη στέρηση που βίωσε μικρό παιδί ο Λεύκιος, και στον αγώνα να επιβιώσει και να σπουδάσει κάνοντας όλες τις δουλειές, *«μορφώνονταν οι βουλές της ποιήσεώς (του), σχεδιάζονταν της τέχνης (του) η περριοχή»*. Είχα μια αδρή αντίληψη της προσωπικής ιστορίας του Λεύκιου και του Μιχάλη (του ποιητή Μιχάλη Ζαφειρή), όχι όμως αυτό το δράμα, το ξέσκισμα της ψυχής μέχρι τη συντριβή. Πήρα ξανά και διάβασα με την ίδια σειρά τις πρώτες τέσσερις ποιητικές συλλογές. Κι έφεξαν με ένα καινούργιο φως στη συνειδησή μου αυτά τα ποιήματα.

Είναι, πρώτα απ' όλα το αίσθημα της απώλειας και η τρυφερή ανάμνηση της μάνας.

*Όταν οι φλόγες σε τύλιξαν
η κραβγή σου
με διαπέρασε σαν μαχαίρι
αμφίστομο
πυραχτωμένη λάβα με πλάκωσε.
Κι ανάβεις στη μνήμη μου
βεγγαλικό μες στη νύχτα που ρίχνει ακτίνες φωτός
στην απόσταση
κι αβγατίζει την όψη μου:
Ώσπου να 'ρθει η άλλη μέρα
κι ο ήλιος να σκίσει
τον ορίζοντα καιόμενη βάτος
(**Σχεδόν μηδίζοντες**, της Νεφέλης)*

*Ουρλιάζω στην ανυποψίαστη αίσθηση
της απουσίας σου
μάνα τρελή! με τα εγκαύματα
 τρίτου βαθμού πεταμένη
στο νεκροτομείο [...]
(**Απομαγνητοφώνηση**, Νεφέλη)*

*Μάνα! καρδιά μου περήφανη
και γιασεμί της αυλής της ξηλωμένης*

Μάνα! κρυφό λιγνοκυπάρισσό μου
που αναπαύεσαι στον Άι-Γώργη τον Κοντό
(**Ποιήματα**, συγχυσμένο τραγούδι)

Η μάνα μου βγήκε
στο μπαλκόνι
ένας άνεμος από τρέμοντα
άστρα την παράσυρε
και φέγγει στη σκέψη μου
σαν καιόμενη βάτος
(**Ποιήματα**, έντεκα κομμάτια IX)

Μάνα
κοίτα τα μάτια μου
φοβισμένα γεράκια
μάνα
κοίτα τα χέρια μου
σκοτωμένα τσακάλια
μάνα
κοίτα την όψη μου
ξεκοιλιασμένος διαδηλωτής
μάνα
κοίτα το στήθος μου
σκοτωμένο βουβάλι
μάνα
κοίτα πόσο σακάτη
με κάναν τα χρόνια
(**Ποιήματα**, σε ρυθμό βροχής)

Είναι ακόμα η κοινωνική και πολιτική ευαισθησία (κληρονομιά από τη μάνα) που γίνεται οργή για την αδικία και τα καθεστώτα που την στηρίζουν και βγαίνει, με στίχους «φωτιά και τσεκούρι», το ποίημα. Και καθώς, φοιτητής, βιώνει τη δικτατορία στην Ελλάδα, την προδοσία της Κύπρου, την κατοχή, την προσφυγιά, η ποίησή του γίνεται εξέγερση που σμίγει την επανάσταση των αδικημένων, των καταπιεσμένων του κόσμου.

Οι ποιητές δε μιλούν
με λόγια χεσμένα
ανοίγουν το στόμα τους
και βγαίνουν λέξεις μαχαιριές.
Οι ποιητές πορεύονται με το λαό
κι όχι με τη δική τους μοναξιά
ξεδιπλώνουν τους στίχους τους
σημαίες στο μέλλον
και στέκονται άγρυπνοι

με χιλιάδες τραγούδια στα χείλη
στο Ταλ Ελ Ζαάταρ και στον Πενταδάχτυλο
(**Σχεδόν μηδίζοντες**, οι ποιητές)

Εγώ μιλώ με λέξεις γυμνές
για πράγματα καθόλου φανταστικά
και τόσο ανθρώπινα:
το ψωμί, τον εργάτη
και τη σακατεμένη μας λευτεριά
(**Σχεδόν μηδίζοντες**, απολογία)

Κραβγή του Δώρου
κραβγή της πατρίδας
περιτυλιγμένη το χρέος
την οργή περιτυλιγμένη
αρχίσαμε να μπασταρδεύουμε
το νόημά σου.
Κι εκφυλιζόμαστε υποχωρούμε
'Ενοχοι σχεδόν μηδίζοντες...
(**Σχεδόν μηδίζοντες**, σχεδόν μηδίζοντες)

Ωστόσο εγώ θα επιμένω να λέω
την ελευθερία ελευθερία
το φόνο φόνο
την ενοχή ενοχή
μ' ένα πείσμα τρελού που σκαλίζει
στον τοίχο τ' όνομά του
με τα νύχια
(**Ποιήματα**, οι λέξεις)

Το αίμα τους πηχτό στους δρόμους
σαν κραυγή οργής κυλάει στις φλέβες μας
Το αίμα! Το αίμα!
Ξυπνάει τις νύχτες κι οι σκοτωμένοι
πάνω απ' την πολιτεία
σιγοτραγουδάνε: θέλει ντουφέκι
η λευτεριά.
(**Ποιήματα**, το αίμα)

Ελευθερία πνοή πολύχρωμης πεταλούδας
κρυμμένη στην άκρη της σιωπής
φυλακισμένη και πάλε φυλακισμένη [...]
Ελευθερία τυλιγμένο χέρι
του βρέφους μ' επίδεσμο
Ελευθερία οι δολοφονημένοι
οι πεινασμένοι
εσένα εγκυμονούν

(**Απομαγνητοφώνηση**, άτιτλο)

Αστροπελέκια σιωπής σκουντάνε
τους ζωντανούς, μη και τους πάρει ο ύπνος
άλογα με πέταλα φεγγάρια
μεταφέρουν το αίμα
στους ουρανούς
Δεν έρχεται μπουσουλώντας
η λευτεριά
(**Ποιήματα**, λόγια με πέταλα φεγγάρια)

Φτάνει πια μασημένες κουβέντες
ρουφιανιές και τα τέτοια
(**Σχεδόν μηδίζοντες**, Κύπρος 1977)

Στην τέταρτη συλλογή **Ο μιγάδας άγγελος** (1980), χωρίς να χάνει την ευθεία ματιά στα πράγματα και στους ανθρώπους γύρω του, ενώ συνεχίζει να πορεύεται «*χτυπώντας ταμπούρλα και σάλπιγγες / έξω από κατάκλειστες πόρτες*», και να σαϊτεύει ευθύβολα τα παρακμιακά φαινόμενα συβαριτισμού με εικόνες από την πόλη «*με ρεκλάμες και μπαρ*», «*με τους παπάδες βιομήχανους*», «*με το χτικιό στο κάθε φτωχόσπιτο*», «*με τους κορσέδες και τα παπιγιόν*», χωρίς να χάνει λοιπόν την κοινωνική ευαισθησία και την ενσυναίσθηση με τους φτωχούς και τους κατατρεγμένους, η ποίησή του αποκτά πιο πολύ εύρος. Αφήνει χώρο για λυρικά πετάγματα, λύνει τον κόμπο των αισθημάτων και τα αφήνει να πετάξουν μαζί με τον έρωτα.

Τρελά πουλιά με τη βροχή
στον ύπνο σου
η νύχτα ωραία στο παράθυρο
με το φεγγάρι
τα λόγια σου ανεμόσκαλα
που βγάζει
στο μπαλκόνι των ονείρων
ρόδια που σκάνε
στον έναστρο ουρανό
και πέφτουν στην ποδιά
του γαλαξία
(**Ο Μιγάδας άγγελος**, άτιτλο, 2.6.1979)

Ποιος άνεμος σ' έριξε
γυμνή
στο πλάι μου ν' ανιχνεύεις
περιοχές του έρωτα
ποιο μουσικό δοξάρι δονεί τα κορμιά μας
και τα μαλλιά σου ξέμπλεκα
υπνωτισμένα γύρω απ' το λαιμό
ποτάμι ορμητικό της ομορφιάς
στα μυστικά της ηδονής αρώματα
παραδομένο

(**Ο Μιγάδας άγγελος**, Ερωτικό γ')

Μια μόνιμη θλίψη, όπως διαπερνά την προσωπική του ζωή, διαπερνά και το έργο του. Το βλέπουμε τόσο την ποίηση όσο στα διηγήματά του. Τη συναντούμε τόσο σε ευθείες αναφορές όσο και σε εικόνες/τοπία με μια επάλειψη θλίψης. Κι έχουμε στίχους όπως:

*Αθήνα των άδειων λεωφόρων [...]
Αθήνα της μεταμεσονύχτιας θλίψης [...]
Αθήνα χωρίς φεγγάρι [...]
«Βρέχει στη φτωχογειτονιά
Βρέχει και στην καρδιά μου».
(**Ποιήματα**, Αθήνα)*

*Αναδύεσαι σαν το θαλασσινό φεγγάρι
και βυθίζεσαι μέσα στη ληλατημένη μνήμη,
προσπαθώ να συγκρατήσω
κείνο το φως που σου 'κλεισε
τα μάτια για πάντα
(**Ποιήματα**, χαρισμένο –στη Νεφέλη)*

*Σαν κάκτος η θλίψη μου
θέριεψε και ρίζωσε
μέσα μου
φράζοντας τη θέα
πίσω απ' τα κάγκελα
(**Ποιήματα**, σαν κάκτος η μνήμη μου)*

*Ήμασταν κάποτε παιδιά,
τώρα δεν ξέρουμε τίποτε
καπετάνιοι βουλιαγμένων караβιών
ξέμπαρκοι σ' άγνωστα λιμάνια
μ' ένα γρίφο στα μάτια μας
(**Ποιήματα**, πέντε ποιήματα III)*

Στην τελευταία του ποιητική συλλογή **Η θλίψη του απογεύματος** (2007), ο Λεύκιος Ζαφειρίου αναδεικνύει τη θεματική της θλίψης σε μια κυρίαρχη ψυχική κατάσταση που κινείται στον κυματισμό γκριζας συννεφιασμένης θάλασσας. Και δίνει στίχους σε όλες τις αποχρώσεις της θλίψης, μιας θλίψης που κατατρύχει βασανισμένες ψυχές. Στίχοι άφθαστης ποιητικής ομορφιάς:

*με βέβαιη τη θλίψη στο ανεστραμμένο πρόσωπο
μόλις δυο βήματα από το θάνατό του
(Καρωτάκης)*

*Κοιμάται σε μια καλύβα πάνω σε άχυρα
με τους ανθρακωρύχους
στο Βέλγιο και ονειρεύεται
τη θλίψη της Clasina Maria Hoornik*

πόρνης και αλκοολικής
(Βίνσεντ Βαν Γκογκ)

κοιτώντας τη μετέωρη θλίψη της ιστορίας
(Ο Λόρδος Μπάυρον στην Κωνσταντινούπολη)

Ο ποιητής Διονύσιος Σολωμός
με το μαύρο παλτό του
κοιτάζει με λυπημένο πρόσωπο
το φεγγαρόφωτο της αθανασίας
(Αθανασία)

ό,τι απόμεινε
από την παλαική θλιμμένη
ομορφιά
(Παναγία της Κανακαριάς)

απαγορεύεται η μουσική
και το εμβατήριο της θλίψης
(Το πέτρινο σπίτι με τα περιστέρια)

Ύστερα κάθεται με σταυρωμένα χέρια
ρεμβάζει η θλίψη στα μάτια
στο χαμόγελο στο μαύρο φόρεμα [...]
(Γυναίκες στο Λεονάρισσο)

Χτυπούν τα πλήκτρα στον υπολογιστή
σε γλώσσα χωρίς αλφάβητο
συλλαβάρια μαραζωμένης εποχής
με τη σκουριά στην ιστορία στα μέταλλα
(Ποίηση Κύπρος 2006)

μόνο ο μικρός ποδηλάτης
ανεβαίνει
στους έρημους δρόμους
πατώντας τα πέταλα του χρόνου
μέσα στη θλίψη του απογεύματος
(Η θλίψη του απογεύματος)

βουτώντας το κεφάλι στο μαύρο
άναψαν κεριά της λύπης
(Η Μαρίνα των μπαρ)

Στη συλλογή διηγημάτων **Μ' ευλάβεια και με λύπη** (2011), πάλι εικόνες/τοπία θλίψης, πάλι η θλίψη στα πρόσωπα των ανθρώπων όταν θυμούνται...

Θυμήθηκα την «Αφήγηση μιας κυρίας» του Τσέχοφ, με την ξαφνική μπόρα, το θλιμμένο πρόσωπο του Σεργκέιτς, την αβάσταχτη λύπη της Νατάλια Βλαντιμίροβνα

δεν μιλούσε, αλλά το πρόσωπό της είχε μιας έκφραση αλλιώτικη, πολλά περίλυπη

Η φωνή της έχει έναν πένθιμο τόνο, αφηγείται περιστατικά που τη βασανίζουν χρόνια τώρα

Και με τη σπασμένη φουσαρμόνικα παίζει το εμβατήριο της θλίψης καθώς διασχίζει το δρόμο με το πέτρινο σπίτι και τα περιστέρια

το πρόσωπο της υπέργηρης μάνας του νεκρού με τη θλίψη στο πρόσωπο, τόσα χρόνια με την ελπίδα να δει το παιδί της, καθώς της έλεγαν όλοι αυτοί [...]

Στη σκέψη μου έμειναν τα πρόσωπα των δύο manάδων, καμιά διαφορά στη θλίψη και στον πόνο κι ας είχαν χίλιες δυο διαφορές ο Ευέλθων και ο Τζέημς

Τα χείρα χαμένα η ίδια, κι η μητέρα της ζει μονίμως σε μια μετέωρη θλίψη

Είχαν τέτοια θλίψη, την έβλεπες στα μάτια, στον τρόπο που νόμιζες ότι σε κοιτούσαν, ιδίως οι γυναίκες

και δεν μπορούσες να μαντέψεις πώς έγινε κι έχουν όλες αποτυπώσει στο χαρτί μίαν ανεξήγητη φευγαλέα θλίψη

Είχε μίαν αδιόρατη θλίψη, κάτι θα της συνέβη, σκέφτηκα [...]

Καταληκτικά, ο Λεύκιος Ζαφειρίου αφήνει μια πνευματική δημιουργία που δίνει ανάγλυφα τον άνθρωπο της ευθύνης. Τον στρατευμένο ποιητή-μαχητή στην υπόθεση της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, τον άνθρωπο που μέσα στη ενδημική θλίψη που δέρνει την ψυχή του υπερβαίνει τον εγκλεισμό του κτυπημένου από τη μοίρα, τον άνθρωπο που μέσα στην πράξη αλληλεγγύης στους ταπεινούς και καταφρονεμένους ανακαλύπτει την ομορφιά της ζωής, τον άνθρωπο που με καρτερική ενσυναίσθηση και με οδηγό τη μνήμη δένει την ποίησή του με ένα παράδειγμα ζωής μοναδικό.

27 Φεβρουαρίου 2022